

Чинники моря та суші в теоретичному обґрунтуванні стратегій зовнішнього впливу

Едуард Гугнін, Національний університет «Запорізька політехніка»

У статті розроблено описово-аналітичну схему стратегій зовнішнього впливу таласо-кратично- та телурократично-орієнтованих суспільств та їх ключових елементів, для досягнення якої передбачено розроблено описово-аналітичну схему стратегії зовнішнього впливу таласо-кратично-орієнтованих суспільств та телурократично-орієнтованих суспільств, реалізовано їх порівняльний аналіз.

Метою статті є розробка описово-аналітичної схеми стратегій зовнішнього впливу таласо-кратично- та телурократично-орієнтованих суспільств та їх ключових елементів. В статті використані наступні методи дослідження: порівняльний аналіз, аналіз документів.

У результаті проведеного дослідження зроблено висновок про те, що таласократичні та телурократичні стратегії впливу одних суспільств на інші суспільства є багато в чому залежними від соціо-культурних та інституційних особливостей суспільств, які є суб'єктами впливу. Наближеність до моря чи суші в проекції на культурну ідентичність та інституційні профілі різних суспільств перестає бути фізико-географічною детермінантою. Наголошено на тому, що просторові координати можуть істотним чином визначати ціннісно-нормативні засади різних суспільств та стратегії їх впливу на інші суспільства, зазнаючи, в свою чергу, зворотного впливу з їх боку.

Відзначено, що зовнішній вплив спрямовує деякі неправлячі еліти як акторів впливу на інші суспільства та використання інших суспільств як експериментальних полігонів для суспільств, які є суб'єктами впливу.

Відзначено, що таласократія і телурократія стають супутніми для різних елементів стратегій зовнішнього впливу з урахуванням геополітичних, гео економічних та геокультурних особливостей суспільства. Констатовано, що відмінності між елементами стратегій можуть виявлятися в особливостях суб'єктності суспільства, об'єктів та мішеней зовнішнього впливу, рівнів зовнішнього впливу, програм та технологій зовнішнього впливу, ефектів та результатів впливу.

Ключові слова: таласократія, телурократія, зовнішній вплив, стратегії зовнішнього впливу, суб'єкти зовнішнього впливу об'єкти зовнішнього впливу рівні зовнішнього впливу програми зовнішнього впливу технології зовнішнього впливу результати (ефекти) зовнішнього впливу

Factors of the sea and land in the theoretical substantiation of external influence strategies

Eduard Gugnin, Zaporizhzhia Polytechnic National University

The article develops a descriptive-analytical scheme of strategies of external influence of thalassocratic and tellurocratic-oriented societies and their key elements, to achieve which a descriptive-analytical scheme of external influence strategy of thalassocratic-oriented-societies and their tellurocratic-oriented societies is developed. comparative analysis.

The aim of the article is to develop a descriptive-analytical scheme of strategies of external influence of thalassocratic and tellurocratic-oriented societies and their key elements. The following research methods are used in the article: comparative analysis, document analysis.

The study concluded that thalassocratic and tellurocratic strategies for the influence of some societies on other societies are largely dependent on the socio-cultural and institutional characteristics of the societies that are affected. Proximity to the sea or land in the projection on the cultural identity and institutional profiles of different societies ceases to be a physical-geographical determinant. It is emphasized that spatial coordinates can significantly determine the value and normative principles of different societies and strategies for their impact on other societies, in turn, having the opposite effect from them.

It is noted that external influence directs some non-ruling elites as actors of influence on other societies

and the use of other societies as experimental sites for societies that are subject to influence.

It is noted that thalassocracy and tellurocracy become concomitant for various elements of external influence strategies, taking into account the geopolitical, geoeconomic and geocultural features of society. It is stated that the differences between the elements of strategies can be manifested in the characteristics of the subjectivity of society, objects and targets of external influence, levels of external influence, programs and technologies of external influence, effects and results of influence.

Keywords: *thalassocracy, tellurocracy, external influence, strategies of external influence, subjects of external influence objects of external influence levels of external influence programs of external influence technology of external influence results (effects) of external influence*

Факторы моря и суши в теоретическом обосновании стратегий внешнего воздействия

Эдуард Гугнин, Национальный университет «Запорожская политехника»

В статье разработаны описательно-аналитическую схему стратегий внешнего воздействия талассо-кратично- и теллуократической-ориентированных обществ и их ключевых элементов, для достижения которой предусмотрено разработаны описательно-аналитическую схему стратегии внешнего воздействия талассо-кратической-ориентированных обществ и теллуократической-ориентированных обществ, реализовано их сравнительный анализ.

Целью статьи является разработка описательно-аналитической схемы стратегий внешнего воздействия талассо-кратично- и теллуократической-ориентированных обществ и их ключевых элементов. В статье использованы следующие методы исследования: сравнительной анализ, анализ документов.

В результате проведенного исследования сделан вывод о том, что талассократической и теллуократические стратегии влияния одних обществ на другие общества является во многом зависимыми от социо-культурных и институциональных особенностей обществ, являющихся субъектами влияния. Близость к морю или суши в проекции на культурную идентичность и институциональные профили различных обществ перестает быть физико-географической детерминантой. Отмечено, что пространственные координаты могут существенным образом определять ценностно-нормативные основы различных обществ и стратегии их влияния на другие общества, испытывая, в свою очередь, обратного влияния с их стороны.

Отмечено, что внешнее воздействие направляет некоторые неправячи элиты как актеров влияния на другие общества и использования других обществ как экспериментальных полигонов для обществ, являющихся субъектами влияния.

Отмечено, что талассократия и теллуократия становятся сопутствующими для различных элементов стратегий внешнего воздействия с учетом геополитических, геоэкономических и геокультурных особенностей общества. Констатировано, что различия между элементами стратегий могут проявляться в особенностях субъектности общества, объектов и мишеней внешнего воздействия, уровней внешнего воздействия, программ и технологий внешнего воздействия, эффектов и результатов воздействия.

Ключевые слова: *талассократия, теллуократия, внешнее влияние, стратегии внешнего воздействия, субъекты внешнего воздействия объекты внешнего воздействия уровне внешнего воздействия программы внешнего воздействия технологии внешнего влияния на результаты (эффекты) внешнего воздействия*

Вступ.

Побудова стратегій впливу одних суспільств на інші як предмет дослідження макросоціології може розглядатися в залежності від соціально-просторових чинників, які залежать від територіально-географічного складника наближеності країни до океанічно-морського або суходільного розташування. Простори моря та суші як чинники формування соціокультурних, економічних, політичних особливостей різних спільнот є важливими для розуміння теоретико-соціологічних та макросоціологічних засад формування та функціонування спільнот минулого і сьогодення. Ці чинники не зникають в епоху глобалізації, а лише зазнають відповідних ускладнень, що потребує теоретико-соціологічної рефлексії.

При цьому чинники моря та суші можуть заломлюватися в різних елементах стратегій зовнішнього впливу, що потребує відповідного осмислення. Особливостям прояву таласократичних та телурукратичних складників в стратегіях впливу одних суспільств на інші і є присвяченою дана стаття.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми.

Проблематика таласократії та телурукратії досліджувалася в працях К. Шмітта, К. Хаусхофера, М. Таубе, О. Дугіна, В. Парето, Ю. Романенка. У зазначених авторів таласократія та телурукратія аналізуються як предмет геополітики та військово-політичного домінування та формування етноцентризму.

К. Шмітт розглядає «всесвітню історію як історію боротьби континентальних держав проти морських держав і морських держав проти континентальних держав» (Шмітт, 1942). Цитуючи адмірала Кастекса, французького фахівця з військової науки, Шмітт наголошує на антагонізмах Моря та Землі як культурних та геополітичних дихотомій. В осьових символах імперій ці дихотомії, на думку автора, були представленими через образи ведмедя та кита та сюжетів їх протиборства. В такий спосіб було візуалізовано геополітичну конкуренцію між Росією і Англією (Шмітт, 1942).

К. Хаусхофер розробив теорію континентального блоку, в якій обстоював ідеї створення політичної коаліції держав суші, які

мали протистояти «тактиці анаконди» держав моря – Великої Британії та США. До коаліції континентальних держав автор зараховував Німеччину, Росію, Японію, Китай, Австрію, Болгарію, Туреччину, країни Латинської Америки. Чинниками створення альянсів мали стати економічні проекти та протидія м'якій силі з боку англосаксонських суспільств (Хаусхофер, 2001, с. 20–57, 60–180).

Отже, автор вважав дихотомію «море-суша» базовими для протиріччя між європейськими і євро-азійськими та англо-саксонськими цивілізаціями, розглядаючи при цьому перспективи співробітництва Росії, Японії та Німеччини проти США та Великої Британії. Автор наголошував також на відсутності континентального альянсу як чинника поразки Німеччини і Росії в Першій світовій війні і їх перетворення на інструменти політики англосаксонських суспільств (Хаусхофер, 2001, с. 60-180).

М. Ф. фон Таубе відзначав нетривкість таласократії, що є зумовленим її швидким збагаченням із супутнім швидким падінням і зникненням. На думку дослідника, в конфліктах із континентальними суспільствами вони можуть не витримувати конкуренції. Саме тому суспільства суші володіють перевагами в порівнянні з суспільствами моря за рахунок розвитку комунікацій і транспортних технологій (М. Таубе, 1910, с. 33).

Для даного дослідження ключові ідеї К. Шмітта, К. Хаусхофера та М. фон Таубе є значущими для розуміння програм, технологій та результатів (ефектів) зовнішнього впливу таласократичних та телурукратичних суспільств на інші суспільства. Вони різняться, зокрема, за такими ознаками, як прямий і непрямий вплив, відкритий та латентний вплив, тривкість/нетривкість отриманих акторами впливу результатів впливу одного суспільства на інше.

О. Дугін вважає, що «телурукратія» (в авторській термінології – «сухопутна могутність»), пов'язана з фіксованістю простору і стійкістю його якісних орієнтацій і характеристик. На цивілізаційному рівні це втілюється в осілості, в консерватизмі, в жорстких юридичних нормативах, яким стають підлеглими великі об'єднання людей (роди, племена, народи, держави, імперії). Твердість Суші для дослідника «культурно втілюється в твердості етики та стійкості соціальних традицій. Сухопутним

(особливо осілим) народам притаманний індивідуалізм, дух підприємництва. Їм властиві колективізм і ієрархічність» (Дугін, 2008, с. 5–13).

О. Дугін, однак, не помічає деяких протиріч в твердості етики, права, з одного боку, та індивідуалізмі та колективізмі – з іншого. Адже саме «тверді» в нормативному аспекті суспільства демонструють відповідний колективізм, у той час як в суспільствах із гнучкими та ситуаційно-залежними нормами (прецедентним правом) переважає індивідуалізм як культурна складова.

«Таласократія», або в термінології Дугіна, «морська могутність», «являє собою тип цивілізації, який ґрунтується на протилежних установках: динамічності, рухливості, схильності до технічного розвитку. Його пріоритетами автор вважає кочівництво (особливо мореплавання), торгівлю, дух індивідуального підприємництва» (Дугін, 2008, с. 5–13).

При цьому «індивідуум, як найбільш рух-

лива частина колективу стає найвищою цінністю, а «...етичні та юридичні норми розмиваються, стають відносними і рухливими». Дослідник приписує цьому типу цивілізації швидкий розвиток, активну еволюцію, пластичну мінливість зовнішніх культурних ознак, збереження незмінності внутрішньої ідентичності загальної установки» (Дугін, 2008, с. 5–13).

Для даної статті теорія Дугіна є цікавою не своїми геополітичними міркуваннями, а соціокультурними та інституційними особливостями суспільств, які виявляються в реалізованих ними стратегіях зовнішнього впливу. Ці особливості стосуються складників духовної культури, включаючи ідеологію, особливостей політичного життєстрою, економічної системи, правової системи, освіти та системи соціалізації, які відбиваються на особливостях стратегій зовнішнього впливу цих суспільств. Ці особливості систематизовано можна представити у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Соціокультурні та інституційні особливості таласократичних та телурукратичних суспільств та особливості стратегій їх зовнішнього впливу

Соціокультурні та інституційні особливості	Таласократичні суспільства	Телурукратичні суспільства	Особливості стратегій впливу таласократичних суспільств	Особливості стратегій впливу телурукратичних суспільств
Релігійні особливості	Маргінальний протестантизм	Католицизм, іслам, юдаїзм	Вплив переважно через маргінальні соціальні групи (інсайдерів-маргіналів) в суспільстві, що є об'єктом впливу	Вплив переважно через неправлячі або правлячі елітні групи
Світоглядноф ілософські особливості	Релятивізм, пробабілізм, скептицизм	Догматизм, раціоналізм	Переважно латентний, замаскований під об'єктивні соціальні процеси вплив або вплив, що реалізується через ринкову економіку в торговельному та фінансовому секторі	Переважно відкритий вплив шляхом відповідних культурних, військових, політичних, економічних інтервенцій
Ідеологічні особливості	Лібералізм з елементами соціалістичного популізму	Соціал-демократизм з елементами лібералізму, традиціоналізм ісламського, юдейського, конфуціанського зразка	Нав'язування і насадження власних ідеологічних цінностей, ідеологічне перепозиціонування суспільств, які є об'єктами впливу, на ліберальні цінності	Створення умов привабливості власних геополітичних, гео економічних та геокультурних альянсів для суспільств, що є об'єктами впливу

Політична система	Неоліберальна-соціальна, технократична і держави добробуту з обмеженою (ліберальною) демократією	Соціалістичні, соціал-демократичні (соціально-правові) держави з демократією повної участі	Зовнішній вплив на політику та економіку переважно через неполітичні сфери (ідеологію, мистецтво)	Зовнішній вплив на політику та економіку переважно через політичні та економічні програми (квотна та митна політика, державний протекціонізм і т.п)
Правова система	Прецедентне право	Латинське (законодавче) право	Вплив переважно через зовнішні домовленості із окремими лідерами та елітами в суспільстві, що є об'єктом впливу. Застосування прямої військової агресії переважно із залученням регулярних збройних сил	Вплив переважно через створення правозобов'язальних механізмів та інститутів. Застосування прямої військової агресії переважно із залученням приватних військових кампаній
Економічна система	Ліберальний капіталізм	Державний (соціальний) капіталізм	Економічний вплив переважно через зовнішнє фінансування, супутні боргові зобов'язання та різні форми мас-культурного виробництва (кіно-індустрія, музика та ін.)	Економічний вплив переважно через ресурсно-сировинні залежності, освітне та науково-технічне співробітництво та консультування економічних реформ
Освіта та система соціалізації	Фрагментована та вузько-спеціалізована система освіти без визначеності меж між різними віковими підгрупами населення. Низька доступність вищої освіти через високу вартість	Диференційована та стадійно-структурована система освіти із визначеними секторами для різних вікових підгруп населення. Середня та висока доступність вищої освіти через державний протекціонізм	Переважає в спектрі технологій зовнішнього впливу тих, що є розрахованими на швидку емоційну мобілізацію мас та виграші в часі та швидкості соціальних змін	Переважає в спектрі технологій зовнішнього впливу тих, що є розрахованими на довготривалі культурні, соціально-структурні та інституційні зміни

В. Парето в своїй теорії еліт аналізує, з одного боку, правлячі та неправлячі еліти, розрізняючи їх за доступом до політичної системи. З іншого боку автор, послуговуючись типологією Н. Макіавеллі, поділяє елітні групи на «еліти лисиць» та «еліти левів». Парето додає до цього те, що еліти лисиць є орієнтованими на «інстинкт комбінацій», пов'язаний із дериватами як складниками психічної діяльності, а еліти левів – на резидуали (тверді залишки). Поняття дериватів та резидуалів в концепції Парето відповідають почуттям/уявленням та інстинктам/цінностям (Парето, 2008, с. 70–145).

Для предмету дослідження цієї статті,

яким є зовнішній вплив, концептуально важливими є декілька висновків із теорії еліт Парето. Перший висновок стосується застосування суспільствами, що реалізують зовнішній вплив, переважно неправлячі елітні групи як акторів впливу на інші суспільства. Неправлячі еліти є, з одного боку, зручними для імпорту еліт в інші суспільства за умов надвиробництва власних еліт і переспрямування впливу останніх на інші суспільства.

Це положення є важливим як для розуміння акторів зовнішнього впливу, так і застосовуваних ними технологій зовнішнього впливу в суспільствах із таласократичною та телурократичною орієнтацією. Автор має

обґрунтоване припущення з приводу того, що суспільства із таласократичною орієнтацією ширше і частіше використовують неправлячі еліти для імпорту впливу на інші суспільства

Другий висновок стосується розуміння суспільств, які є об'єктами впливу, як експериментальних полігонів для суспільств, які є суб'єктами впливу. Зазначені полігони можуть використовуватися для проектів соціальної інженерії, які є ризикованими для суспільств-суб'єктів впливу.

Третій висновок стосується розрізнення мішеней та технологій зовнішнього впливу одних суспільств на інші. Одні мішені використовуються таласократично-орієнтованими суспільствами – і це переважно мішені-«осади», якими фактично є інстинкти. Другі мішені використовуються телуократично-орієнтованими суспільствами – і це переважно мішені-«осади», якими фактично є цінності.

Вплив через інстинкти відбувається, так би мовити, «знизу і зсередини» – через економіку, соціальні комунікації, систему соціалізації. Вплив через цінності відбувається «згори» – через ідеологію, право, політику. Отже, таласократично-орієнтовані суспільства частіше діють технологіями м'якої сили (створення привабливості через культурну дипломатію, фінансово-монетарні інструменти та застосування військової сили та дипломатичного тиску), телуократично-орієнтовані суспільства – раціоналістичної пропаганди, наукового та освітнього «прозелітизму».

Ю. Романенко розвиває дихотомію «таласократія-телуократія» в тетраотомію «таласократія-телуократія-аерократія-фотіакратія». Автор вважає, що найрухливішими, а отже, і наймінливішими щодо зовнішнього впливу є фотіакратичні суспільства (фотіакратія в термінології дослідника є «владною волею», під якою розуміється переважаюче в суспільстві хаотичне та відцентрове начало, яке відповідає тенденції переходу від стійких систем до нестійких агрегатів). Такі суспільства, на думку дослідника, є нестійкими через притаманну їм «дифузійну макроідентичність», під якою автор має на увазі проникність культурних кордонів та відсутність так званих «культурних аксіостазисів» (осьових складників культурної системи)

(Романенко та ін., 2016, с. 148–149).

Важливими для предмету дослідження статті є положення концепції Ю. Романенка щодо аерократії та фотіакратії, так що частина суспільств, які в типологіях К. Шмітта, К. Хаусхофера, М. Таубе, О. Дугіна є віднесеними до таласократичних або телуократичних, в концепції Ю. Романенка визначаються як аерократичні та фотіакратичні. Дослідник вважає особливістю аерократичних суспільств спрямованість на домінування через стратегії наукового та медійного імперіалізму, а фотіакратичні суспільства зараховує до найбільш вразливих для зовнішнього впливу через дифузійну їх макроідентичності (Романенко та ін., 2016, с. 123, 149).

Метою статті є розробка описово-аналітичної схеми стратегій зовнішнього впливу таласократично- та телуократично-орієнтованих суспільств та їх ключових елементів. Для досягнення мети передбачено досягнення наступних завдань: 1) розробка описово-аналітичної схеми стратегій зовнішнього впливу таласократично-орієнтованих суспільств; 2) розробка описово-аналітичної схеми стратегій зовнішнього впливу телуократично-орієнтованих суспільств; 3) порівняльний аналіз стратегій зовнішнього впливу 1 і 2.

Результати дослідження

Дихотомія таласократії та телуократії володіє значним пояснювальним потенціалом в розробці соціологічної теорії зовнішнього впливу. Як було з'ясовано в попередніх публікаціях, географічний простір певної спільноти є структураційним чинником для її культурної системи. Ціннісні, інституційні та нормативні складники культурної системи, з одного боку, самі перебувають в полі структураційного впливу географічного простору. У вже сформованому вигляді культурна система виражає інкорпорований в ній географічний простір у вигляді специфічних культурних сенсів.

В свою чергу, культурні сенси стають наскрізними для соціальних інституцій, включаючи економічні, політичні, правові, науково-технічні та демографічні складники інституційної матриці конкретного суспільства. Таким чином, через культуру моря та культуру суші в суспільстві можуть відтворюватися культурно-відповідні типи економіки та політики моря і суші, відповідні

типи наукового та технічного мислення та інституціоналізації науки, відповідні правові системи моря та суші, та способи відтворення народонаселення в умовах цивілізацій моря та суші.

Розмежування таласократії та телурократії, отже, може слугувати типологічним чинником для розуміння ключових складників стратегій зовнішнього впливу, до яких в нашому дослідженні відносяться: суб'єкти впливу в особі відповідних культурних, політичних, економічних акторів; об'єкти впливу із відповідними мішенями впливу; рівні впливу; програми впливу, які визначають інтенції впливу; технології впливу, які визначають конкретні алгоритми та способи впливу; результати (ефекти) впливу суб'єктів на об'єкти впливу (Терновая, 2016).

Таласократія і телурократія є, перш за все, культурними дихотоміями. Ці дихотомії різняться за ознаками догматизму/релятивізму, консерватизму/ситуаціонізму, сталості/мінливості, осілості/кочового способу життя, традиціоналізму/лібералізму, економіки виробництва/економіки торгівлі-споживання, етатизму/цивілізму, колективізму/індивідуалізму, станового суспільства/класового суспільства, латинського (романо-германського) права єдиного закону/англо-саксонського права множинних прецедентів, культурної системи/культурного агрегату, прямого політичного правління (монархія, демократія)/непрямого політичного правління (олігархія, нетократія).

В соціальній історії є наявними тенденції переходу естафети могутності від суспільств телурократичних до суспільств таласократичних. Це є пов'язаним із тим, що таласократичні суспільства ментально і культурно прихильні до опанування інформаційних технологій та електронних комунікацій, наукоємних моделей організації економіки, що створює для них стратегічні переваги.

Вибір самих символів навряд чи можна вважати довільним, оскільки за кожним символом стоїть семантичне поле із відповідними культурними сенсами, які відбиваються в особливостях структурних елементів зовнішнього впливу.

Таласократія накладає відбиток на способи впливу через особливості структурування життєвого простору відповідних суспільств, які можна визначити як острівні. Острівні

суспільства характеризуються самозамкненістю, відносною ізольованістю, відокремленістю від твердого простору, що загалом призвичаює населення цих суспільств до ресурсних дефіцитів та невизначеностей (Елацков, 2017).

Подібні дефіцити та невизначеності стосуються джерел прісної води (Велика Британія, Японія, Нідерланди), продовольства та корисних копалин, аборигенного населення, з яким доводиться стикатися під час колоніальних інтервенцій (Іспанія, Португалія). Узвичаєність дефіциту та невизначеності сприяє розвитку відповідних культурних та психічних особливостей: хижості, підприємливості, жорстокості, владолюбства.

Водночас таласократія сприяє розвитку ментальної варіативності, дивергентного мислення, відповідних стратегій та тактик взаємодії із середовищем, в яких поєднується неординарна комбінаторика із проявами ощадливості у використанні ресурсів. В зовнішньому впливі зазначене стосується використання різних науково-технічних артефактів та посередників (в соціальній сфері), які дають можливість здешевити та заощадити натуральні стратегічні ресурси.

Острівні суспільства, які розвиваються в парадигмі таласократії (влади моря та водної стихії) іноді можуть використовувати технології паразитично-колоніального, класичного ринкового або інформаційного та постінформаційного капіталізму. Не в останню чергу схильність до впровадження наукоємних виробництв є пов'язаною із їхньою бідністю, а отже, нестачею резервних земельних площ, корисних копалин та інших ресурсів, які дають можливості для отримання багаточисельних рент. В самих елітах таласократичних суспільств точиться неперервна боротьба за ренти, для загальмовування якої їм доводиться частіше вступати в перемовини або переспрамовувати власну агресію на захоплення нових територій (колоніалізм).

Прихильність еліт зазначених суспільств до вираженого інстинкту комбінацій за Парето сприяє використанню прихованих механізмів соціального панування над масами. Це означає, що в таласократичному впливі перевага віддаватиметься не стільки прямій силі, скільки різноманітним непрямим спо-

собам досягнення та реалізації влади. Щодо населення власних країн еліти таласократичних суспільств використовують такі соціальні інститути, які дозволяють обмежити кількість власників освітнього (інтелектуального) капіталу.

Таке обмеження досягається або створенням економічних або соціально-станових бар'єрів доступу до освіти (США, Велика Британія). В сучасних умовах зазначені бар'єри створюються шляхом правових обмежень через встановлення професійно-кваліфікаційних компетенцій на різних рівнях освіти, які створюють перешкоди для варіативних траєкторій освітньої мобільності і відповідають вузькій спеціалізації (Фридман, 2016).

Телурократичні суспільства через особливості структурування сухопутного про-

стору розвиваються під впливом культури догматичного (традиціоналістського) типу із відповідними складниками духовної надбудови. Їх способи впливу відзначаються вираженою безпосередністю, неперервністю, прихильністю до використання прямої сили (Німеччина, Росія) (Dugin, 2015).

У відповідності до теорії еліт В. Парето в стратегіях зовнішнього впливу суспільств суші діє «інстинкт непорушності агрегатів», який зумовлює прихильність до використання сформованих інституційних акторів для здійснення зовнішнього впливу (Парето, 2008, с. 70–144).

Відмінності між таласократичною та телурократичною стратегіями впливу виявляються за ознаками, представленими в таблиці 2.

Таблиця 2

Елементи системи зовнішнього впливу в таласократичній та телурократичній стратегіях

Елементи системи зовнішнього впливу	Таласократична стратегія	Телурократична стратегія
Суб'єкти зовнішнього впливу в особі відповідних культурних, політичних, економічних акторів	Актори 2-го рівня впливу. Медіатори, які представлені культурними елітами, включаючи медіа-еліти, та відповідними недержавними інституціями (бізнес-корпораціями, засобами масової інформації, просвітницькими та правозахисними організаціями тощо). Актори 1-го рівня впливу. Політичні еліти	Актори політичних еліт із делегованими повноваженнями та формально-правовим статусом
Об'єкти зовнішнього впливу із відповідними мішенями впливу	Елітні групи (культурні, медійні, економічні, політичні) неструктурованих або назовні-орієнтованих суспільств, схильні до культурної, політичної та економічної колаборації. Соціальні групи із проблемним статусом (такі, що мають досвід дискримінації, соціально-історичних травм і т.п) в конкретному суспільству	Елітні групи (культурні, медійні, економічні, політичні) неструктурованих або назовні-орієнтованих суспільств, схильні до культурної, політичної та економічної колаборації. Макрорегіони або інші територіальні одиниці, в яких є наявними сепаратистські угруповання.
Рівні зовнішнього впливу	Культурний, соціально-комунікаційний економічний, політичний, військовий	Культурний, соціально-комунікаційний економічний, політичний, військовий

Програми зовнішнього впливу, які визначають інтенції впливу	Непрямий (дистанційний) вплив через соціальні мережі, засоби масової інформації, міжнародні громадські організації, заклади вищої освіти, транснаціональні корпорації, політичні лоббі.	Прямий вплив через зовнішньо-політичні відомства, міжнародні урядові та судові установи шляхом прийняття відповідних рішень (заяв, резолюцій тощо).
Технології зовнішнього впливу, які визначають конкретні алгоритми та способи впливу	Мобілізація негативної громадської думки через соціальні мережі та ЗМІ; дискредитація еліт та окремих лідерів шляхом звинувачень в корупції, політичній небажності, обмеженнях прав і свобод тощо; економічний шантаж та економічні санкції; організація масових безпорядків, включаючи кольорові революції; військові інтервенції із використанням приватних військових кампаній; непрямі колоніальні протекторати	Дипломатичний (зовнішньо-політичний) тиск, застосування культурної дипломатії, економічні санкції, військові інтервенції із використанням регулярних збройних сил
Результати (ефекти) зовнішнього впливу суб'єктів на об'єкти впливу	Дестабілізація ситуації в політичній, економічній, соціально-комунікаційній сфері суспільства-об'єкта впливу, що має, з точки зору акторів впливу, збільшити ефективність подальших заходів впливу	Політичне реконфігурування еліт суспільства-об'єкта впливу, виключення з них небажаних для акторів впливу лідерів

Так, суспільства та актори, які діють із застосуванням таласократичною стратегії, віддають перевагу тому, щоб на першому етапі впливу діяти через різних посередників (акторів впливу 2-го рівня), що дозволяє приховувати як сам факт впливу, його інтенції, так і маскувати інтереси первинних інтересантів.

Акторами впливу другого рівня виступають представники різних корпорацій (в першу чергу – медійних та економічних), політичні лобісти в органах влади та управління суспільства, яке стає об'єктом впливу. Зазначені актори можуть вести перемовини різного змісту із застосуванням переконання, умовляння тиску, шантажу тощо.

Коли стратегія впливу на 1-му етапі виявляється з тих чи інших причин невдалою, в процес впливу включаються актори 1-го рівня впливу, якими є політичні еліти відповідного суспільства. Тиск на них чиниться або безпосередньо елітними групами суспільства-суб'єкта впливу, або ж посередниками в особі культурних та медійних еліт, які мобілізують громадську думку, ініціюють

акції масового протесту та масові безпорядки, створюють інформаційні приводи для застосування економічних санкцій тощо.

В телурократичній стратегії переваги з боку суспільства-суб'єкта впливу віддаються політичним елітам, волевиявлення яких, на відміну від таласократичної стратегії, набуває чіткішої вираженості через зовнішньо-політичні установи або міжнародні організації. Йдеться про різноманітні дипломатичні ноти, звернення тощо. При цьому політичні еліти суспільства-суб'єкта впливу звертаються до подібних їм еліт суспільства-об'єкта впливу, використовуючи інституційні (офіційні) канали, а відповідні лідери займають, здебільшого, легальні (формальні) посади та є наділеними відповідними повноваженнями (Назаретян, 2015).

Відмінності за об'єктами та мішенями впливу в таласократичній та телурократичній стратегіях пов'язані із елітними та неелітними групами, з одного боку, та макро-регіонами – з іншого. Суспільства суші за наявності відповідних територіальних інтересів щодо наближених до них суспільств

можуть здійснювати культурний, економічний, політичний вплив щодо сепаратистських та іредентистських огруповань, які є зацікавленими в приєднанні до відповідних держав або в отриманні більшої автономії щодо центру і т.п.

Суспільства моря із відповідними стратегіями впливу можуть спрямовувати вплив як на елітні, так і на неелітні групи суспільства-об'єкта впливу. При цьому перевага віддається використанню соціальних груп із проблемним (дискримінованим або ексклюзивним) статусом, тих, що піддавалися різним практикам етнічного, релігійного, політичного чи соціо-економічного приниження, геноцидам, переслідуванням і т.п. Останнім часом в так званих кольорових революціях використовуються спеціально підготовлені групи активістів та бойовиків (Шарп, 2005, с. 111–180).

Для цього можуть використовуватися різноманітні громадські організації із зовнішнім джерелом фінансування. Йдеться про групи, які активно формують громадську думку шляхом організації різних наукових та соціально-політичних акцій: круглих столів, брифінгів, демонстрацій, мітингів. Згідного чинного законодавства окремих країн, такі організації потрапляють до категорії «агентів впливу», що може мати наслідком відповідні обмеження їх діяльності (Шарп, 2005, с. 111–180).

«Агенти впливу» є представленими групами людей, які справляють вплив на культуру, економіку, засоби масової інформації, формуючи громадську думку та маючи на меті вплив через зазначені інститути на політичні еліти. При цьому агенти впливу можуть представляти інтереси іншого суспільства у власному суспільстві, реалізуючи представництво зовнішнього суспільства як цілеспрямовано і свідомо, так і стихійно, залучаючись до різних масових рухів (Шарп, 2005, с. 111–180).

Зазначені актори можуть бути лише прихильниками культурних цінностей суспільства, яке є зацікавленим у кольоровій революції. Вони є схильними опікуватися не стільки інтересами власного суспільства, скільки світоглядним уявленням або впливам зовнішніх центрів влади. Подібні особи у внутрішньому просторі власного суспільства стають промоутерами зовнішніх

впливів інших суспільств, маючи, при цьому, політичні амбіції (Шарп, 2005, с. 111–180).

За рівнями впливу таласократичні та телурократичні стратегії різняться доволі неістотно. І суспільствами першої, і другої групи можуть використовуватися як технології сучасної «м'якої», культурної та інформаційної, так і «жорсткої» (економічної, політичної, військової) зброї. В сучасних умовах перевага віддається культурному, медійному імперіалізму та економічній експансії, в той час як в минулому перевага віддавалася військовим кампаніям та війнам, колоніальним інтервенціям.

В останніх також можуть виявлятися суто технологічні відмінності, які стосуються використання регулярних збройних сил в телурократичних стратегіях або приватних армій (приватних військових кампаній) в таласократичних стратегіях.

Відмінності між таласократичною та телурократичною стратегіями виявляються також в рівнях зовнішнього впливу. В таласократичній стратегії вплив на відбувається на рівнях із переважанням безособових соціальних процесів. Отже, актори, що використовують цю стратегію віддають перевагу анонімності і безособовості зовнішнього впливу. Це випливає із загальної логіки «парадигми моря», в якій важко встановити кордони як між територіями, так і інституціями, і соціальними процесами, а також окремими лідерами, що приймають рішення. Саме безособовість домінує на соціально-комунікаційних та економічних рівнях впливу. В політиці та культурі є наявними певні персональні актори, тож їм не віддається перевага.

В телурократичній стратегії, навпаки, вплив зосереджується на культурних, соціально-комунікаційних та політичних рівнях, оскільки вони, в більшості випадків, включають дискретні рішення із конкретними суб'єктами, а також припускають персоналізованість через створення культурного продукту, коли йдеться про культурний вплив.

За програмами впливу, які визначають інтенції впливу, таласократична та телурократична стратегії відрізняються переважанням прямих або непрямих способів впливу. Прямі способи впливу дають можливість визначити цільові установки впливу, встановити відповідну зацікавленість суб'єктів, які

реалізують програму впливу, а отже, реалізувати щодо них стратегії протидії. Непрямі способи впливу не дають можливості визначити цілі впливу, розпізнавати відповідні інтереси, а отже, припускають маскуванню впливу під випадковості або безособові процеси.

Як впливає із наведеного вище, «суспільства моря» віддають перевагу технологіям м'якої сили, що означає переважання непрямих способів впливу над прямими. Йдеться про інформаційні кампанії в ЗМІ та культурну дипломатію (йдеться про різні види мистецтва – кіно, музику, живопис; організацію культурних виставок; впровадження освітніх програм; організацію наукового, освітнього та технічного обміну; літературні комунікації; трансляції культурних програм; організацію міжконфесійних контактів).

Коли ж застосування непрямих способів впливу зазнає неуспіху, «суспільства моря» можуть вдаватися до військових інтервенцій. Прикладами подібних інтервенцій можуть бути конфлікти в Югославії та в сербському Косово. «Суспільства суші» в більшості випадків застосовують прямий зовнішньо-політичний тиск та відкритий військовий шантаж, включаючи прямі військові інтервенції. В такий спосіб діяла Португалія часів Салазара, коли відреагувала на повстання в Мозамбіку, Анголі та Гоа в 1964 році.

Висновки

Застосування суспільствами, що реалізують зовнішній вплив, переважно неправлячих елітних груп як акторів впливу на інші суспільства. Неправлячі еліти є, з одного боку, зручними для імпорту еліт в інші суспільства за умов надвиробництва власних еліт і переспрямування впливу останніх на інші суспільства.

Це положення є важливим як для розуміння акторів зовнішнього впливу, так і застосовуваних ними технологій зовнішнього

впливу в суспільствах із таласократичною та телурократичною орієнтацією. Суспільства із таласократичною орієнтацією ширше і частіше використовують неправлячі еліти для імпорту впливу на інші суспільства.

Суспільства, які є об'єктами впливу, як експериментальні полігони для суспільств, які є суб'єктами впливу можуть використовуватися для проектів соціальної інженерії, які є ризикованими для суспільств-суб'єктів впливу.

Розрізнення мішеней та технологій зовнішнього впливу одних суспільств на інші. Одні мішені використовуються таласократично-орієнтованими суспільствами – і це переважно мішені-«осади», якими фактично є інстинкти. Другі мішені використовуються телурократично-орієнтованими суспільствами – і це переважно мішені-«осади», якими фактично є цінності.

Таласократичні та телурократичні стратегії впливу одних суспільств на інші суспільства є багато в чому залежними від соціокультурних та інституційних особливостей суспільств, які є суб'єктами впливу. Наближеність до моря чи суші в проекції на культурну ідентичність та інституційні профілі різних суспільств перестає бути фізико-географічною детермінантою. Просторові координати можуть істотним чином визначити ціннісно-нормативні засади різних суспільств та стратегії їх впливу на інші суспільства, зазначаючи, в свою чергу, зворотного впливу з їх боку. Таласократія і телурократія стають супутніми для різних елементів стратегій зовнішнього впливу з урахуванням геополітичних, гео економічних та геокультурних особливостей суспільства. Відмінності між елементами стратегій можуть виявлятися в особливостях суб'єктності суспільства, об'єктів та мішеней зовнішнього впливу, рівнів зовнішнього впливу, програм та технологій зовнішнього впливу, ефектів та результатів впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Дугин А. Г. Геополитика как эффективный метод современной Российской политической теории и практики. *Научная мысль Кавказа*. 2008. № 3. С. 5–13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geopolitika-kak-effektivnyy-metod-sovremennoy-rossiyskoj-politicheskoy-teorii-i-praktiki>.

Елацков А. Б. *Общая геополитика: вопросы теории и методологии в географической интерпретации*. Москва: ИНФРА-М, 2017. 250 с.

Назаретян А. П. Геополитика, планетарное мышление и «агентура влияния». *Психологическое знание в научной картине мира*. Белгород: Автономная некоммерческая организация высшего образования «Белгородский университет кооперации, экономики и права», 2015. С. 21–28.

- Парето В. Компендиум по общей социологии. Москва : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. 511 с.
- Таубе М. Ф. Образование великодержавных единиц. Санкт-Петербург : Отечественная типография, 1910. 42 с.
- Терновая Л. О. Геополитика островов. *Этносоциум*. Москва : Этносоциум, 2016. № 9 (99). С. 129–139.
- Фридман Дж. «Горячие» точки. Геополитика, кризис и будущее мира. Санкт-Петербург : Питер, 2016. 400 с.
- Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет. Москва : Мысль, 2001. 426 с.
- Шарп Дж. От диктатуры к демократии: концептуальные основы освобождения. Москва : Ультра. Культура, 2005. 224 с.
- Шмитт К. Земля и море URL: <http://eurasia.com.ru/docs/schmitt.html>.
- Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики: монография / Я.В. Зоська и др.; за ред. Романенко Ю.В. Киев : Меркьюри-Подолье, 2016. 369 с.
- Dugin A. *Last War of the World-Island: The Geopolitics of Contemporary Russia*. London : Arktos, 2015. 166 p.

REFERENCES

- Dugin, A. G. (2008). Geopolitika kak jeffektivnyj metod sovremennoj Rossijskoj politicheskoj teorii i praktiki [Geopolitics as an effective method of modern Russian political theory and practice]. *Nauchnaja mysl' Kavkaza – Scientific thought of the Caucasus*, 3, 5–13. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/geopolitika-kak-effektivnyy-metod-sovremennoy-rossijskoj-politicheskoj-teorii-i-praktiki> [in Russian].
- Dugin, A. (2015). *Last War of the World-Island: The Geopolitics of Contemporary Russia*. London: Arktos.
- Elackov, A. B. (2017). *Obshchaya geopolitika: voprosy teorii i metodologii v geograficheskoj interpretacii [General geopolitics: questions of theory and methodology in geographical interpretation]*. Moskva: INFRA-M [in Russian].
- Fridman, Dzh. (2016). «Goryachie» tochki. *Geopolitika, krizis i budushchee mira [“Hot” spots. Geopolitics, crisis and the future of the world]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Nazaretyan, A. P. (2015). Geopolitika, planetarnoe myshlenie i «agentura vliyanija» [Geopolitics, planetary thinking and “agents of influence”]. *Psichologicheskoe znanie v nauchnoj kartine mira – Psychological knowledge in the scientific picture of the world*. Belgorod: Avtonomnaya nekommercheskaya organizaciya vysshego obrazovaniya «Belgorodskij universitet kooperacii, ekonomiki i prava» [in Russian].
- Pareto, V. (2008). *Kompendium po obshhej sociologii [Compendium of General Sociology]*. Moskva: Izd. dom GU VShJe [in Russian].
- Taube, M. F. (1910). *Obrazovanie velikoderzhavnyh edinic [Formation of great power units]*. Sankt-Peterburg: Otechestvennaja tipografija [in Russian].
- Ternovaya, L. O. (2016). Geopolitika ostrovov [Geopolitics of the Islands]. *Etnosocium*, 9, 129–139 [in Russian].
- Haushofer, K. (2001). *O geopolitike. Raboty raznyh let [On Geopolitics. Works of different years.]*. Moskva: Mysl' [in Russian].
- Sharp, Dzh. (2005). *Ot diktatury k demokratii: konceptual'nye osnovy osvobozhdenija [From Dictatorship to Democracy: Conceptual Foundations of Liberation]*. Moskva: Ul'tra. Kul'tura [in Russian].
- Shmitt, K. (1942). *Zemlja i more [Land and Sea]*. Retrieved from <http://eurasia.com.ru/docs/schmitt.html> [in Russian].
- Romanenko, Ju. V. (Ed.). (2016). *Jetnicheskaja identichnost': sociosistemologicheskoe izmerenie geopolitiki [Ethnic identity: sociosystemological dimension of geopolitics]*. Kyiv: Merk'juri-Podol'e [in Russian].

Гугнін Едуард

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

Gugin Eduard

Candidate of Sociological Sciences, Assoc. Prof.
Zaporizhzhia Polytechnic National University

Email: gugined@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6390-3691

Цитування: Гугнін, Е. (2020). Чинники моря та суші в теоретичному обґрунтуванні стратегій зовнішнього впливу. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (11), 69–80. doi: 10.15421/1720103

Citation: Gugin, E. (2020). Chynnyky moria ta sushi v teoretychnomu obhruntuvanni stratehii zovnishnoho vplyvu [Factors of the sea and land in the theoretical substantiation of external influence strategies]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (11), 69–80. doi: 10.15421/1720103

Стаття надійшла / Article arrived: 30.10.2020

Схвалено до друку / Accepted: 17.11.2020